

Jongeman, 24 jaar, lang, slank, beschouwend van aard, werkzaam in de gezondheidszorg, zoekt lieve vriendin om samen het leven mooier en waardevoller te maken. Brieven onder nr. 3831 van dit blad.

Het is voor de eerste keer dat Maarten Rietgans zoiets doet, het moest er maar eens van komen, het werd tijd. Hij krijgt twaalf reacties op zijn advertentie in het *Rotterdams Nieuwsblad*, twaalf enveloppen die hij met trillende vingers openmaakt. Hij neemt de brieven zorgvuldig door en maakt een selectie. Elf briefschrijfsters vallen af. Ze prijzen zichzelf te veel aan of schrijven dat ze er veel jonger uitzien, daar houdt hij niet van. Hij zoekt een verlegen, bescheiden iemand. De brief die overblijft is van een vrouw uit Schiedam.

Schiedam, 30 september 1970.

Geachte heer,

Naar aanleiding van uw advertentie in het Rotterdams Nieuwsblad zou ik gaarne nader kennis met u willen maken. Mijn naam is Rose Rustenburg. Ik ben 22 jaar oud. Mijn schoolopleiding is ULO. Mijn beroep is kantoorbediende. Ik kom uit een net ambtenaarsmilieu. Mijn vader is gepensioneerd Rijksambtenaar. Mijn hobby's zijn pianospelen,

lezen en tekenen. Verder heb ik belangstelling voor de economische en sociale problemen van ons land. Indien U nadere kennismaking op prijs stelt verzoek ik u na zes uur telefonisch contact op te nemen. Tel. 702932

Met vriendelijke groeten,

*Mej. R.J. Rustenburg
Kleijnstraat 233, Schiedam.*

Ze is misschien wat ouwelijk en degelijk en noemt zichzelf mejuffrouw, maar uit haar sobere brief vormt Maarten zich een beeld van haar en ziet in haar iemand die bij hem past. Hij ziet mogelijkheden.

Ze zit de hele dag in zijn gedachten, hij ziet haar voor zich, ze is voor hem gaan leven. Zwart haar heeft ze, denkt hij, zwart golvend haar. En ze is slank, op het magere af. Hij ziet haar zitten op een krukje achter de piano. Haar lange, magere vingers vinden trefzeker de juiste toetsen. Tegelijkertijd beweegt ze langzaam en licht wiegend haar bovenlichaam heen en weer. Hij moet haar opbellen om een afspraak te maken, maar ziet daar tegenop. Hij stelt het uit. De gedachte door haar te worden beoordeeld, misschien te worden afgewezen, kan hij niet verdragen, maakt hem angstig. Maar hoe langer hij wacht, hoe moeilijker het wordt. Tot vier keer toe stapt hij 's avonds een telefooncel binnen. Hij draait haar nummer maar drukt onmiddellijk de haak weer in zodat de bel niet kan overgaan. De volgende dag staat hij weer in de telefooncel en weer hangt hij op. Moedeloos gaat hij naar huis en schrijft een brief. *Ik dank u voor uw reactie op mijn advertentie, maar om persoonlijke redenen*

kan ik er niet verder op ingaan. Hij zou die brief op de bus kunnen gooien maar doet dat niet. Hij neemt de tram naar Schiedam en zoekt de Kleijnstraat op. Bij huisnummer 233 gooit hij de brief naar binnen. Dan loopt hij weer terug naar de tramhalte. Zo is hij toch heel even dicht bij haar geweest.

I

Jongste bediende Maarten Rietgans was op het kantoor van de Boerenleenbank hele dagen sprakeloos. Hij zei nooit iets, alleen als men hem wat vroeg gaf hij antwoord. De meisjes op de bank waren eraan gewend geraakt, ze zagen hem als een soort huisdier, ze zouden hem missen als hij er niet meer was.

Elke morgen fietste Maarten vijftien kilometer van zijn ouderlijk huis in Zevenkoten naar de Boerenleenbank in Goes. Hoe het kwam wist hij niet maar vrijwel iedere morgen ging hij te laat van huis weg en moest hij zich een ongeluk fietsen om op tijd op kantoor te zijn. Maarten was zeventien jaar en kon hard fietsen. Hij passeerde andere fietsers alsof ze stil stonden, soms pikte hij aan achter een brommer. Een paar keer overkwam het hem dat hij een paar minuten voor negen bij het binnrijden van Goes voorbij gereden werd door meneer Zeevaart in z'n Mercedes. Dan schrok Maarten en deed hij er nog een schepje bovenop. Elke keer weer kreeg hij het voor elkaar om kletsnat van het zweet achter zijn aflegbakje plaats te nemen net voor het moment dat meneer Zeevaart het kantoor binnentrad om zijn personeel goedemorgen te wensen.

Meneer Zeevaart was directeur van de Boerenleenbank en zat achter een glazen wand zodat hij zijn personeel goed in de gaten kon houden. Verder werkten er op de bank nog een onderdirecteur, een kassier en vier jon-

gedames voor de administratie. Als meneer Zeevaart zijn personeel een opdracht wilde geven deed hij dat sinds kort door middel van intercom, dat was iets nieuws. Hij bracht zijn vlezig gezicht naar het kastje op zijn bureau toe, drukte op de toets van de medewerker die hij op het oog had en sprak zijn boodschap in. De meisjes in het kantoor schrokken altijd danig als plotseling de zware stem van hun directeur van hun bureau opklonk, maar vermanden zich: 'Het is goed meneer Zeevaart, ik ga het voor u halen meneer Zeevaart, komt in orde meneer Zeevaart.' Jongste bediende Maarten Rietgans had ook een intercomkastje op zijn bureau staan. Als meneer Zeevaart plotseling vanuit het kastje begon te spreken verstarde Maarten. Hij ging staan, richtte zich tot het kastje, deed happend naar adem een poging meneer Zeevaart antwoord te geven maar was niet in staat geluid voort te brengen. Vervolgens haastte hij zich om de opdracht van zijn directeur uit te voeren, wetend dat de meisjes achter zijn rug zaten te gniffelen.

Maarten zag zichzelf zoals de meisjes hem zagen. Hij schaamde zich ervoor, schaamde zich voor zichzelf. Maar hij was niet bij machte iets aan zijn gedrag te veranderen.

Het meest geliefde werk van jongste bediende Maarten Rietgans was het opbergen van de bescheiden uit het aflegbakje. Alles zodanig opbergen dat het onmiddellijk weer terug te vinden was. Systeempjes bedenken, ordners en mappen maken. Ze hoefden maar te vragen 'Maarten, waar vind ik de lijst met de uitgelote obligaties van de maand januari?' en hij kon hem onmiddellijk opdiepen. En elke morgen was het aflegbakje weer gevuld met nieuwe post.

Verscheidene malen per week liep Maarten met grote sommen geld door de stad. Hij moest dan cheques verzilveren bij andere banken zoals de Amsterdamse Bank, de Twentsche Bank, de Rotterdamse Bank en de Bank voor Zeeland. De lokettisten telden het geld voor hem uit maar Maarten kon het nooit bijhouden, het ging te vlug. Bovendien gingen onmiddellijk nadat de lokettist met tellen was begonnen zijn gedachten op de vlucht. Hij zag de briefjes van honderd en duizend aan zijn ogen voorbijvliegen maar had geen idee of het eindbedrag klopte. Met zijn tas van kunstleer, gevuld met het kolossale geldbedrag dat hij bij de vier banken had geïncasseerd, liep hij terug naar de Boerenleenbank. Met angst in het hart ging hij het kantoor binnen en stapte op meneer Dieleman, de kassier af. Zou het er wel zijn, zou het eindbedrag kloppen? Voor hij met het tellen van de stapel bankbiljetten begon, keek meneer Dieleman Maarten altijd enigszins zorgelijk aan en dat deed Maarten zelfvertrouwen geen goed. Dieleman maakte stapeltjes van de briefjes van duizend, honderd, vijftwintig en tien en begon te tellen. Hij schreef de bedragen op een stuk papier en maakte de finale optelsom. Daarna keek hij Maarten, die met het zweet in z'n handen stond, aan en zei ernstig en met een uitdrukking van schrik op zijn gezicht: 'Het is er maar net!' Elke keer zakte Maarten weer door de grond en bij Dieleman, die anders nooit lachte, krulde een glimlach om zijn lippen. Pas dan drong het tot Maarten door, het is goed, het is er maar net, dus is het goed, het hoeft er ook maar net te zijn. Opgelucht liep hij naar zijn bureau, nam plaats achter de adresseermachine, schoof een metalen ponsplaatje in het apparaat en begon adressen te slaan. Met flinke

klappen stempelde hij adressen van cliënten op dagaf-schriften. Sloeg je te hard dan werd het adres te zwart, te vettig. Sloeg je te zacht dan was het nauwelijks leesbaar. Ferme, droge tikken gevend legde Maarten een mooie voorraad dagafschriften aan, die konden de meisjes gebruiken voor de boekhouding. Opgaan in je werk, dat was nog het beste. De wereld om je heen vergeten.

's Avonds na zijn werk fietste Maarten wat rustiger naar huis terug. Als hij het ouderlijk huis binnenstapte was zijn moeder meestal bezig met eten koken. Vader Rietgans was dan nog op het land bezig maar kon elk moment thuiskomen.

Tijdens het eten zaten Maartens vader en moeder tegenover elkaar. Maartens plek was aan de lange kant van de keukentafel. Vader Jan Rietgans keek tijdens het eten vaak door het raam naar buiten, dan kon hij zien hoe zijn gewassen erbij stonden. Hij was een grote eter en had altijd als eerste zijn bord leeg. Dan hield hij zijn lege bord op, moeder Rietgans wist dan wel wat ze er op moest scheppen. Soms strekte Rietgans zonder wat te zeggen zijn arm uit over tafel en dan stopte moeder Rietgans het zoutvat in zijn halfgeopende vuist.

Vader en moeder Rietgans waren er trots op dat hun zoon op de Boerenleenbank werkte. Van zijn verlegenheid op de bank wisten ze niets af, daar praatte hij niet over.

'Wat heb je zoal gedaan vandaag, Maarten?' vroeg zijn vader.

'Ik heb rolletjes gemaakt van kwartjes en dubbeltjes,' zei Maarten. 'Daar heb ik een apparaatje voor. Om kwartjes gaat een groene wikkel en om dubbeltjes een blauwe. Ik ben ook nog de stad in geweest om sigaren te kopen

voor de heren van het bestuur. En ik heb de kaarten teruggezet van de rekening courant en van de spaarbank. Heel veel mensen in Zevenkoten hebben een spaarrekening bij de Boerenleenbank,' ging hij verder, 'en van allemaal kan ik zien hoeveel geld ze op hun boekje hebben. Sommige mensen hebben veel meer dan je zou verwachten. Ik kan je zo vertellen hoeveel geld Thijs Kakebeke op z'n boekje heeft.'

Jan Rietgans spitste zijn oren, het spaartegoed van zijn buurman liet hem niet onverschillig, maar moeder Rietgans zei vlug: 'Nee, Maarten, dat willen wij niet weten, daar hebben wij niets mee te maken. Je moet daar nooit iets over vertellen, dat kan je je baan kosten.'

'Pas op hoor!' zei Rietgans. 'Dat is bankgeheim, dat weet je toch wel!'

Dikwijls waren zijn vader en moeder al naar bed als Maarten de trap af kwam met een bak kletsnatte vergrotingen. Tot laat in de avond had hij op zolder gezeten in zijn donkere kamer om foto's af te drukken. In de keuken ging hij ze spoelen, wel drie kwartier lang, zodat alle fixeerresten eruit verdwenen waren. Daarna legde hij ze voorzichtig te drogen op theedoeken op de tafel in de achterkamer. Nat waren de foto's het mooist. Nat vertoonden ze prachtige diepe zwarten die op een droge foto niet meer terug te vinden waren. Als hij de volgende ochtend uit bed kwam hadden zijn vader en moeder de foto's al zien liggen en bekeken.

'Je hebt weer prachtige foto's, Maarten,' zei zijn moeder en Rietgans zei: 'Ik zou ze weleens aan Klaas Viergever willen laten zien, Maarten, mag dat?'

Dan bromde Maarten iets wat zowel ja als nee kon be-

tekenen. Meestal kwam het erop neer dat Rietgans dezelfde avond nog met een grote envelop vol foto's naar Klaas Viergever fietste om het werk van zijn zoon te laten bewonderen.

Vader Rietgans was landbouwer. Boer kon hij zich niet noemen, zelfs geen klein boertje want voor het bewerken van zijn land moest hij een beroep doen op Bertus Verbart, een boer uit de buurt, die op gezette tijden met zijn Belgische trekpaarden Kas en Bertha kwam om te ploegen, te zaaien en te maaien. Drie lappen grond had Rietgans. Een stuk grond ter grootte van een flink voetbalveld voor het keukenraam en twee iets kleinere percelen in de polder een paar kilometer verderop. Naast het huis stond een oude schuur. Er stond landbouwgereedschap in en Rietgans sloeg er zijn graan, aardappelen en uien in op. Tot aan zijn trouwen was hij wagenmaker geweest, net als zijn vader, maar het was een ambacht dat aan het uitsterven was en toen zijn vrouw drie percelen land erfde was de keuze snel gemaakt: de toekomst van Jan Rietgans lag in de landbouw. Direct na zijn trouwen begon Rietgans met het uitoefenen van het landbouwersvak.

Hij kende de stiel niet, moest zich alles nog eigen maken, maar hij was leergierig en liet geen gelegenheid onbenut om mensen met ervaring in het boerenvak aan te klampen, zoals zijn vriend Klaas Viergever en boer Bertus Verbart. Want op de meest essentiële vragen wist hij geen antwoord. Wat voor gewas zal ik gaan zaaien en wanneer? Wanneer moet ik ploegen, wanneer moet ik kunstmest strooien en welke kunstmest? Als hij gezaaid

had was hij bang dat het niet op zou komen en als het opgekomen was maakte zijn dankbaarheid al snel plaats voor bezorgdheid, want wat voor plantenziekten zouden zijn gewassen allemaal wel niet kunnen gaan aantasten? Toen hij voor de eerste keer suikerbieten op zijn land had, liep hij tijdens het eten soms van tafel om een suikerbiet uit de grond te gaan trekken omdat hij wilde weten hoe groot die al was en soms viel hij ineens achterover omdat hij aan een biet trok die hij een paar dagen daarvoor ook al uitgetrokken en teruggezet had.

‘M’n portemonnee ligt buiten,’ verzuchtte hij vaak want hij was afhankelijk van het weer. Rietgans mocht dan een bescheiden landbouwer zijn, klagen deed hij als een echte boer. Het was altijd te nat of te droog en soms was het te nat en te droog tegelijk, want wat goed was voor het ene gewas was slecht voor het andere. Elke morgen tikte hij tegen het glas van de barometer in de gang. De naald maakte dan een kleine beweging voor- of achteruit en daaraan kon Rietgans opmaken of het met het weer de goede kant opging. Het weerbericht van de radio beluisterde hij ook maar daar had hij niet zo veel mee op, die man uit Hilversum zat er nogal eens behoorlijk naast. Nee, Rietgans had zo zijn eigen methoden om het weer te voorspellen. Aan het morgenrood of avondgrijs kon hij al zien of er weersverandering op komst was. Hij keek langdurig naar de lucht en voelde uit welke hoek de wind kwam. Hij had het over lage winden en losse winden en keek naar de vogels. Zaten er veel meeuwen op het land dan kon je er donder op zeggen dat het de andere dag zou gaan regenen. Vlogen er ’s winters ganzen over in een V-formatie dan zou het weleens langdurig kunnen gaan vriezen.

‘Wat denk je van het weer?’ vroeg moeder Rietgans weleens.

Soms schudde Rietgans dan bedenkelijk zijn hoofd en keek met enige minachting naar de lucht. Dan was het onbetrouwbaar weer, een waterig zonnetje dat elk moment achter een donkere wolk kon verdwijnen, een wolk waar wel of geen regen uit kon vallen. Weer van niks, weer waar geen staat op te maken viel. Rietgans wist het ook niet, dan kon hij het weer niet voorspellen, maar dat lag niet aan Rietgans, dat lag aan het weer.

‘Het is zwak weer,’ sprak hij dan met enig misprijzen. ‘Zwak weer.’

Dankzij zijn leergierigheid en zijn harde werken werd Rietgans een degelijke landbouwer. Zijn grond was van bijzonder goede kwaliteit. Gezonde, schone vette klei, zonder hobbels en kuilen. Nooit stonden er plassen op zijn land, hoeveel het ook regende.

Elk jaar opnieuw op een woensdagmorgen in het voorjaar ging hij naar de kerk om de Biddag voor het gewas bij te wonen en elk najaar bezocht hij trouw de Dankdag. Ook als hij een slecht jaar had gehad, een complete misoogst, ging hij naar de Dankdag om de Heer ervoor te danken. Zoals iedereen in Zevenkoten dat deed.

Rietgans was een goedmoedige man. Hij had vrienden, maakte grappen en was niet graag alleen. Hij was een mensenmens. Als hij op het land stond te werken, stapten er regelmatig mensen van de fiets om een praatje met hem te maken. Toch had hij een wat zorgelijke inslag. Zonder zijn vrouw was hij niets. Zij was zeer verstandig en bedachtzaam, zij zag altijd nog mogelijkheden als haar man alleen maar problemen op zag doen. Meestal was het moeder Rietgans die uiteindelijk

de beslissingen nam. Zij hield het huis schoon, kookte, waste, verstelde de kleren en stopte de sokken maar het liefste van alles was ze buiten om mee te helpen op het land. Niets liever deed ze dan wroeten in de aarde, ze kon werken als een vent. Als Rietgans in de zomer bijkans ten onder ging aan de spanningen rondom de oogst en van de zenuwen niet meer wist wat hij moest doen, behield zijn vrouw het overzicht.

Zijn portemonnee mocht dan buiten liggen, door zijn harde werken was het inkomen van Rietgans toereikend om er zijn gezin van te onderhouden. Het geld dat Maarten elke maand op de Boerenleenbank verdiende (en waarvan hij vijftien gulden voor zichzelf mocht houden) was een welkome aanvulling. En dan had Rietgans ook nog zijn konijnen waar hij een centje mee bijverdiende. Tien witte Vlaamse reuzen, prachtige beesten met een respectabele oorlengte. Tegen de schuur stond een rij konijnenhokken. Elke zaterdagmiddag mestte Maarten de hokken uit. 's Avonds plukte hij paardenbloem- en weegbreeblad, daar waren de beesten gek op. Dan deed Maarten de deurtjes van de hokken open en ging hij er op een appelkist voor zitten. Dan hield hij de konijnen een paardenbloemblad voor, ze trokken het al kauwend langzaam uit zijn hand weg. Het deed Maarten denken aan de papierversnipperaars die de Boerenleenbank pas had aangeschaft. Maarten en de konijnen, het was een vreedig tafereel op mooie zomeravonden. Hij keek in hun rode albino-ogen en hij voelde dat de konijnen zijn vrienden waren.

'O, wat hebben de boeren het druk,' zegt Rietgans, 'je kunt een ei in hun gat gaar koken.' Hij kijkt door het

raam en ziet combines en boeren op tractoren met aanhangwagens af en aan rijden. Het is oogsttijd, het graan is rijp, het is mooi zonnig weer, nu moet het gebeuren. Afgelopen zondag hebben de katholieke boeren zelfs op zondag gewerkt. Rietgans sprak er schande van.

‘De zondag is de rustdag,’ zei hij.

‘Ja maar,’ zei Maarten, ‘ze hebben toestemming van de pastoor gekregen.’

‘Ach wat,’ zei Rietgans, ‘je weet toch wat er in de bijbel staat? Zes dagen zult gij arbeiden, de zevende dag is den rustdag. Dat gij dien heiligt! Dat staat er en daar kan de pastoor ook niets aan veranderen. Die roomsen doen maar wat.’

Rietgans heeft zelf ook een flinke lap tarwe die gedorst moet worden, maar hij moet wachten. De grote boeren, de echte boeren, gaan voor. Zij hebben enorme percelen graan, daar kunnen de loonbedrijven meer aan verdienen. Rietgans moet wachten tot hij aan de beurt is, hij is er al dagenlang zenuwachtig van.

‘Nu zou het moeten gebeuren,’ zegt hij, ‘nu is het droog, over een paar dagen gaat het misschien regenen.’

Moeder Rietgans probeert hem kalm te houden.

‘Je komt wel aan de beurt,’ zegt ze, ‘ze vergeten je echt niet. Vorig jaar is het toch ook goed gegaan?’

En dan, twee dagen later, komt ineens een combine het land opgereden. Rietgans springt op en loopt er met grote stappen op af, Maarten in zijn kielzog. Bas Musterd zit op de combine, Rietgans kent hem wel, hij gaat ook naar de hervormde kerk in Zevenkoten. Musterd ziet er verhit uit en is zwart van het stof. Rietgans en Maarten klimmen boven op het gevaarte, Musterd begint onmid-

dellijk te rijden, hij heeft geen tijd voor praatjes. Met zijn combine als een enorme tondeuse scheert hij het graan van het land af, het stro wordt uitgespuugd en blijft op het land achter. Maarten en zijn vader staan op de plek waar de tarwekorrels in de jutezakken stromen. Er hangen twee zakken op, als de ene zak vol is zet Maarten een schuif om zodat het graan in de andere zak kan lopen. Rietgans haalt de volle zak er af, Maarten hangt er vlug een nieuwe aan en zet dan de schuif weer om. Rietgans bindt de volle zakken dicht en legt ze op een glijbaantje zodat ze op het land terechtkomen. Zo laat de combine een spoor van volle zakken tarwe op het land achter.

Het gaat voorspoedig. De oogst van Rietgans is zo rijk dat in snel tempo de ene na de andere zak volstroomt. Maarten en zijn vader werken zich een ongeluk, het is bijna niet bij te houden. Het zweet druipt van hun gezicht. En dan ineens gaat het fout. De twee zakken zijn plotseling tegelijk vol en daar weten vader en zoon Rietgans geen raad mee. Terwijl de tarwe over hun schoenen gutst roept Rietgans: 'Musterd, stoppen!' Musterd hoort niets door het lawaai. Hij kijkt strak voor zich uit, rijdt geconcentreerd, wil geen tarwehalm missen. Al dagenlang is hij bezig, van 's morgens als het net licht is tot 's avonds als het donker wordt. Als hij 's nachts op bed ligt ziet hij nog graan op zich afkomen.

Terwijl Maarten en zijn vader in paniek roepen en schreeuwen om Musterd te laten stoppen blijft het graan maar stromen, in korte tijd staan ze tot aan hun knieën in de tarwe. Wat een rijkdom. Eindelijk kijkt Musterd om. Hij zet zijn combine stil en schudt meewarig zijn hoofd. Hij is chagrijnig. Maarten loopt naar huis om een schep en een emmer.